

Lukukausimaksut ja sosio-ekonominen liikkuvuus

Kriittisiä reunahuomautuksia

Markus Jäntti^{1,2}

¹Taloustiede, Helsingin yliopisto

²VATT

15. toukokuuta 2017

Lukukausimaksut ja mahdollisuuksien tasa-arvo

- ▶ lukukausimaksut liberaalin taloustieteilijän unelma . . .
- ▶ . . . vähän kuten asuntotulon vero
- ▶ käsillä lähes olematonta poliittista tukea nauttiva esitys, jonka suosion puutetta on (monen, vaan ei tämän) taloustieteilijän vaikea ymmärtää (vrt. Onninen, 2017)
- ▶ käsillä oleva ehdotus ns. oppikirjamateriaalia ja edustanee taloustieteen valtavirtaa (Barr, 2004); yhteiskunnallisten arvostusten, ei vähiten riskien osalta, ei kuitenkaan riittävästi huomioitu

Aluksi

- ▶ mahdollisuuksien tasa-arvo on laajaa kannatusta nauttiva tasa-arvon muoto. . .
- ▶ . . . kunnes kuulijalle selitetetään mitä sillä tarkoitetaan
- ▶ taloustieteen vahvuuksia on käsitteiden täsmällinen määrittely. . .
- ▶ . . . joten noudattakaamme sitä tässäkin asiassa

Sosio-ekonominen liikkuvuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo

- ▶ *sosiaalinen* vai *taloudellinen* liikkuvuus?
  - ▶ taloudellinen: tulot, koulutus
  - ▶ sosiaalinen: luokka/ammatti, koulutus
- ▶ liikkuvuus / pysyvyys?
- ▶ sukupolvien välinen liikkuvuus/pysyvyys vai perhetaustan vaikutus?
- ▶ liikkuvuus / mahdollisuuksien tasa-arvo?

Miten tutkia taloudellista liikkuvuutta?

- ▶ taloustieteessä kiinnostuksen kohteena on *pysyväistulon* riippuvuus perhetaustasta
- ▶ Galtonin regressio “selittää” lapsen pysyväistulon luonnollista logaritmiä vanhemman pysyväistulon luonnollisella logaritmillä perheessä i :

$$\ln Y_{O,i} = \alpha + \beta \ln Y_{P,i} + \epsilon_i. \quad (1)$$

- ▶ *joustoparametri* β mittaa tulojen *pysyvyyttä*. Tulkinta usein: isompi β , vähemmän liikkuvuutta. Jos $\beta = 0$, lapsen tulo eri riipu lainkaan vanhemman tuloista, jos $\beta = 1$, asema periytyy keskimäärin kokonaan. (Virhetermi ϵ sallii poikkeamia tästä.)

Miksi perhetausta vaikuttaa tuloihin?

Steady-state:ssa ylisukupolvinen regressiojousto on

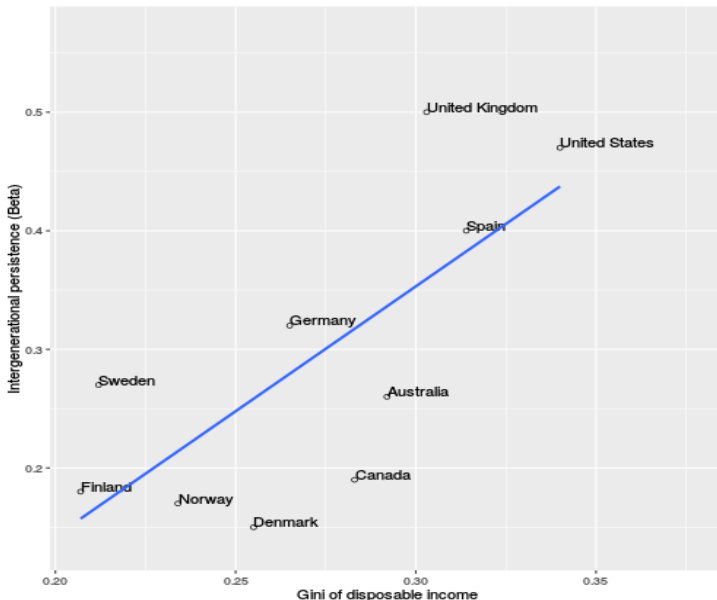
$$\beta = \frac{(1 - \gamma)\theta\rho + \lambda}{1 + (1 - \gamma)\theta\rho\lambda}. \quad (2)$$

Perhetaustan vaikutus tuloihin välittyy perusmallissa näiden tekijöiden kautta:

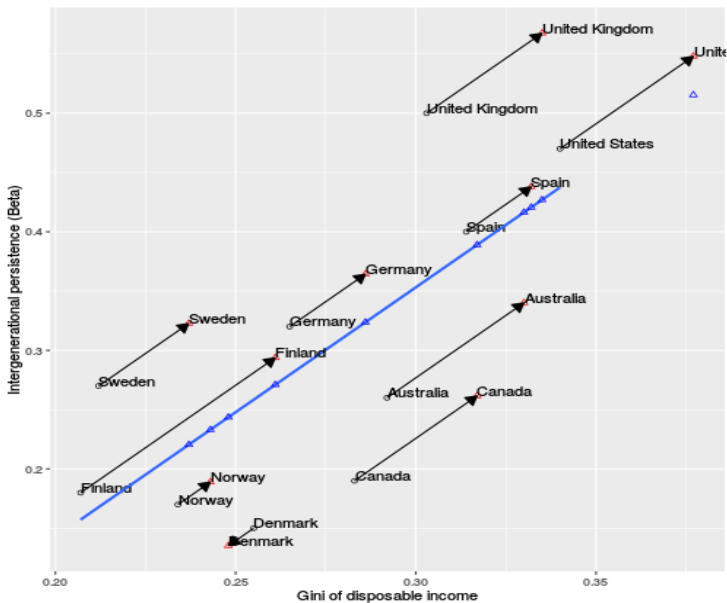
- ▶ perimä/mekaaninen kykyjen siirtymä (+) [λ]
- ▶ koulutusinvestointien tuottavuus (+) [θ]
- ▶ koulutuksen rahoituksen julkisen osan progressiivisuus (-) [γ]
- ▶ koulutuksen tuotto (+) [ρ]

Tulojen *ylisukupolvista pysyvyyttä* ja *tuloeroja* selittävät samat tekijät (vrt Gatsby-käyrä) (Becker ja Tomes, 1979, 1986; Corak, 2013; Solon, 2004)

“Great Gatsby”-käyrä uudemman kerran – tulojen pysyvyys ja tuloerot samojen tekijöiden ajamia

“Great Gatsby”-käyrä – mitä seuraa tuloerojen kasvusta?

Lisähuomioita tulojen pysyvyydestä

- ▶ monissa malleissa tieto omasta (taloudellisessa mielessä arvokkaasta) kyvykkyydestä paljastuu dynastisessa mielessä hitaasti. . .
- ▶ eli oikeasti kyvykkäät köyhien lapset eivät välttämättä tiedosta omia kykyjään
- ▶ koulutus on riskisijoitus, joten myös turvaverkon vahvuudella merkitystä (vrt. Koerselman ja Uusitalo, 2014)

→ vähemmän koulutettujen ja vähempivaraisten vanhempien lapset kouluttautuvat liian vähän

→ parempiosaisten lahjattomat lapset kouluttautuvat liikaa

Pysyvyys ja liikkuvuus eri asioita

- ▶ *pysyvyys* mittaa (jälkeläisen tuleman) ehdollisen odotusarvon (ehdolla vanhemman tulema) *kulmakerrointa*
- ▶ *liikkuvuus* puolestaan ehdollista hajontaa odotusarvon ympärillä
- ▶ täysin mahdollista, että kulmakerroin jyrkentyy (loivenee) mutta ehdollinen hajonta pienenee (kasvaa)
- ▶ hyvä tarkastella molempia!

Liikkuvuus ja pysyvyys – ääripäät

Siirtymätodennäköisyydet (rivisumma $\equiv 1$)

Statuksen ($A < B < C$) liikkuvuus

Riippumattomuus				Paikan vaihto			
Vanhempi	Jälkeläinen			Vanhempi	Jälkeläinen		
	A	B	C		A	B	C
A	1/3	1/3	1/3	A	0	0	1
B	1/3	1/3	1/3	B	0	1	0
C	1/3	1/3	1/3	C	1	0	0

Statuksen ($A < B < C$) pysyvyys

Pysyvyys			
Vanhempi	Jälkeläinen		
	A	B	C
A	1	0	0
B	0	1	0
C	0	0	1

Sosiaalinen liikkuvuus $\neq$ mahdollisuuksien tasa-arvo

- ▶ mahdollisuuksien tasa-arvo ei ole sosiaalista liikkuvuutta (Roemer, 2004)
- ▶ mahdollisuuksien tasa-arvo on tarkka yhteiskuntafilosofinen käsite (Arneson, 1989, 1999; Roemer, 1998) . . .
- ▶ . . . joka on mahdollista operationalisoida täsmällisesti (esim. Betts ja Roemer, 2007; Keane ja Roemer, 2009)
- ▶ peruskäsitteitä:
  - ▶ vastuu (engl. *responsibility*)
  - ▶ olosuhteet (joista yksilö ei vastussa; engl. *circumstances*)
  - ▶ ponnistelut (joista yksilö vastuussa; engl. *effort*)
  - ▶ verrataan tulemia samoissa olosuhteissa olevilla (erot ponnisteluissa) tai
  - ▶ verrataan samalla ponnistelun tasolla olosuhteitten erilaisuutta
  - ▶ pitää valita tulema (esim. pitkäaikaisutulot, koulutustulemat)
  - ▶ metriikka, jossa sitä arvioidaan (esim. köyhyysmitta, Gini)
- ▶ muutokset IGE/IGMssä eivät kerro mahdollisuuksien tasa-arvon muutoksista

Yhteiskunnallisen keskustelun määriteltävä

- ▶ mitkä ovat olennaiset *olosuhteet*?
- ▶ mikä on olennainen tulema?
- ▶ mistä iästä katsotaan oman vastuun alkavan?
- ▶ mitä metriikkaa/päätössääntöä käytetään eri tulemien arvottamiseen?

Eli siitä sosiaalisesta liikkuvuudesta

- ▶ ... arvon lkm puoltajat ovat huomattavan epätasällisiä
- ▶ ... *vaikutukset* (koulutuksen) β :n yksi asia ...
- ▶ ... vaikutus tulojen β :n toinen ...
- ▶ ... ja vaikutus mahdollisuuksien tasa-arvoon vielä eri ...
- ▶ ... kuten sekin, miten me arvotamme tätä tasa-arvoa

Onko interventioilla ollut vaikutusta Suomessa?

- ▶ peruskoulu-uudistus alensi tulon riippuvuutta vanhempien tuloista merkittävästi (Pekkarinen, Uusitalo ja Kerr, 2009); tästä toisen pk-uudistuksen tavoitteen toteutumisesta tieto 11 eduskuntakautta (41 v) peruskoululain säätämisen jälkeen
- ▶ vaikuttaa siltä, että yliopistojärjestelmän laajentamisella oli iso ylisukupolvinen vaikutus koulutukseen (Suhonen ja Karhunen, 2017)
- ▶ jos mahdollisuuksien tasa-arvoa oikeasti haluttaisiin edistää, saattaisi se johtaa radikaaliin koulutuksen julkisen tuen muutoksiin (vrt. Betts ja Roemer, 2007)

Lopuksi

- ▶ uskovatko lkm:n kannattajat, että lkm tulee täysimääräisenä yliopistojen budjettiin?
- ▶ yliopisto-opintojen varsinainen kustannus on opiskeluajan menetetty työtulo (2000 euron lukukausimaksu siihen verrattuna pieni)
- ▶ elinkaaren aikana tietyn alarajan ylittävä takaisinmaksu (engl. *graduate tax*) tuottaa veroprogressiota alarajan tuntumaan
- ▶ onko riski mahdollisuuksien tasa-arvon kaventumisesta, tilanteessa jossa perheaseman vaikutus todennäköisesti muutenkin korostuu, syytä ottaa . . .
- ▶ . . . kun maltillisella tuloveroprogression nostolla sama saavutettavissa?
- ▶ . . . tai miksei sosiaalisesti oikeududenmukaisella perintöveron korotuksella?
- ▶ vaihtoehtoinen suunnitelma: pääomitetaan yliopistot takautuvalla lukukausimaksulla (huomattavia etuja, ml. ei negatiivisia käyttäytymisvaikutuksia)

- Arneson, Richard J (1989). "Equality and equality of opportunity for welfare". *Philosophical Studies* 56, s. 77–93.
- – (1999). "Against Rawlsian Equality of Opportunity". *Philosophical Studies* 93.1, xx–yy.
- Barr, Nicholas (2004). *The economics of the welfare state*. 4. painos. Oxford: Oxford University Press.
- Becker, Gary S ja Nigel Tomes (1979). "An Equilibrium Theory of the Distribution of Income and Intergenerational Mobility". *Journal of Political Economy* 87.6, s. 1153–1189.
- – (1986). "Human Capital and the Rise and Fall of Families". *Journal of Labor Economics* 4.3, S1–S39.
- Betts, Julian R ja John E Roemer (2007). "Equalizing Opportunity for Racial and Socioeconomic Groups in the United States through Educational Finance Reform". Teoksessa: *Schools and the equal opportunity problem*. Toim. Ludger Woessmann ja Paul E Peterson. Cambridge, Mass.: MIT Press. Luku 9, s. 209–238.
- Corak, Miles (2013). "Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility". *Journal of Economic Perspectives* 27.3, s. 79–102.

Keane, Michael P ja John E Roemer (2009). ”Assessing Policies to Equalize Opportunity Using an Equilibrium Model of Educational and Occupational Choices”. *Journal of Public Economics* 93.7-8. doi: 10.1016/j.jpubeco.2009.04.002, s. 879–898.

Koerselman, Kristian ja Roope Uusitalo (2014). ”The risk and return of human capital investments”. *Labour Economics* 30, s. 154–163. ISSN: 0927-5371. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2014.04.011>. URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0927537114000529>.

Onninen, Oskari (2017). *Kolumni: Järkevä keskustelu korkeakoulujen maksullisuudesta on mahdotonta, koska Suomessa vallitsee luottamuspula*. URL: <http://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005180088.html?share=40096d2b0e995a288f6f8e3da7429355> (viitattu 15.05.2017).

Pekkarinen, Tuomas, Roope Uusitalo ja Sari Kerr (2009). ”Schol tracking and intergenerational income mobility: Evidence from the

Finnish comprehensive school reform”. *Journal of Public Economics* 93.7–8, s. 965–973.

Roemer, John E (1998). *Equality of Opportunity*. New York: Harvard University Press.

– (2004). ”Equal opportunity and intergenerational mobility: Going beyond intergenerational transition matrices”. Teoksessa: *Generational Income Mobility in North America and Europe*. Toim. Miles Corak. Cambridge: Cambridge University Press. Luku 3, s. 48–57.

Solon, Gary (2004). ”A Model of Intergenerational Mobility Variation over Time and Place”. Teoksessa: *Generational Income Mobility in North America and Europe*. Toim. Miles Corak. Cambridge: Cambridge University Press. Luku 2, s. 38–47.

Suhonen, Tuomo ja Hannu Karhunen (2017). *Consequences of parents' higher education attainment: Evidence from changes in university accessibility*. Presentation at SOLE.